

Date: 13th May-2026

MUSTAQILLIK ADABIYOTIDA MILLIY O‘ZLIK MASALASI

Boyxonova Gulruh Beknazar qizi

O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti

Tarix fakulteti Milliy g‘oya va ma‘naviyat asoslari, huquq ta‘limi yo‘nalishi
405-guruh talabasi

Annotatsiya: Mustaqillik davri o‘zbek adabiyoti milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash, ma‘naviy qadriyatlarni qayta baholash va yangi estetik mezonlarni shakllantirish jarayonlari bilan xarakterlanadi. Mazkur ilmiy maqolada mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlik masalasining badiiy talqini, g‘oyaviy yo‘nalishlari, poetik shakllari va estetik transformatsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — istiqloq davri badiiy tafakkurida milliy identifikatsiya konsepsiyasining qanday shakllanganini aniqlash va uning janrlar kesimidagi ifodasini ochib berishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tarixiy-qiyosiy tahlil, struktural-semantik yondashuv, diskursiv tahlil va intertekstual metodlardan foydalanildi. Asosiy qismda mustaqillik davri she‘riyati, nasri va dramaturgiyasida milliy o‘zlik talqini, tarixiy shaxslar obrazi orqali identitetni tiklash, diniy-ma‘naviy qadriyatlarning qayta talqini, postmodern badiiy tafakkur va globallashuv sharoitida milliylik muammosi yoritildi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mustaqillik davri adabiyoti milliy o‘zlikni ideologik emas, balki falsafiy-estetik kategoriyaga aylantirdi. Adabiyotda tarixiy xotira, ona tiliga hurmat, qadimiy an‘analar va zamonaviylik sintezi milliy identitetni shakllantirishning asosiy omiliga aylandi.

Kalit so‘zlar milliy o‘zlik, identitet, mustaqillik davri adabiyoti, tarixiy xotira, badiiy tafakkur, globallashuv, estetik transformatsiya.

KIRISH

1991-yilda O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligiga erishishi mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida tub burilish yasadi. Bu jarayon madaniyat va adabiyot sohasida ham yangi bosqichni boshlab berdi. Mustaqillik davri adabiyoti sovet mafkuraviy cheklovlaridan xoli holda milliy o‘zlikni qayta anglash, tarixiy xotirani tiklash va milliy qadriyatlarni yangicha talqin qilish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Milliy o‘zlik masalasi o‘zbek adabiyotida avval ham mavjud bo‘lgan bo‘lsa-da, istiqloq davrida u markaziy g‘oyaviy estetik kategoriyaga aylandi. Adiblar tarixiy shaxslar, milliy qahramonlar, diniy-ma‘rifiy meros va folklor manbalariga murojaat etib, xalqning o‘zligini anglash jarayonini badiiy jihatdan yoritdilar. O‘zbek adabiyotshunosligida milliy o‘zlik masalasi bo‘yicha bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G‘afurov, Naim Karimov kabi adabiyotshunoslar istiqloq davri badiiy tafakkuridagi yangilanishlarni ilmiy asosda tahlil qilganlar. Mazkur maqolaning maqsadi — mustaqillik davri adabiyotida milliy o‘zlik konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tizimli ravishda o‘rganishdir. Adabiyotshunoslikda ta‘kidlanishicha, milliy o‘zlik masalasi xalqning o‘zini tarixiy, madaniy va ma‘naviy birlik sifatida anglash jarayonidir. Bu jarayon adabiyotda Vatan, ona til, tarixiy shaxslar va milliy qadriyatlar obrazlari orqali ifodalanadi.

Date: 13th May-2026

Mustaqillikdan keyingi adabiy jarayonda o'zbek yozuvchilari va shoirlari milliy tarixni qayta yoritish, ilgari cheklangan mavzularni ochib berish hamda inson va jamiyat munosabatlarini milliy ruh asosida talqin qilishga alohida e'tibor qaratdilar. Bu esa adabiyotda milliy o'zlik konsepsiyasining markaziy mavzulardan biriga aylanishiga sabab bo'ldi.

Shu nuqtai nazardan, mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlik masalasi nafaqat badiiy mavzu, balki xalqning ma'naviy tiklanishi va o'zini anglash jarayonining muhim ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

ASOSIY QISM

Mustaqillik davri o'zbek adabiyotida milliy o'zlik masalasi markaziy o'rin egalladi. Bu jarayon, avvalo, tarixiy haqiqatning tiklanishi va milliy ongning shakllanishi bilan bog'liq bo'ldi. Adabiyotshunos olimlar ta'kidlashicha, bu davrda adabiyot "millat ma'naviyatining ko'zgusi" sifatida yangi bosqichga ko'tarildi. Mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlik faqat tarix yoki qadriyatlar bilan cheklanib qolmay, balki ma'naviy yangilanish jarayoni sifatida ham namoyon bo'ladi. Adabiyotda insonning ichki dunyosi, o'zini anglash jarayoni va jamiyatdagi o'rnini qayta belgilashi muhim mavzuga aylandi. Bu holat adabiyotning inson ruhiyati bilan bog'liq jihatlarini kuchaytirdi.

Shuningdek, bu davr adabiyotida milliy o'zlik global jarayonlar fonida ham yoritila boshlandi. Ya'ni, zamonaviylik va milliylik uyg'unligi masalasi paydo bo'ldi. Yozuvchilar milliy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy hayot bilan uyg'unlikni ko'rsatishga harakat qildilar. Mustaqillikdan so'ng adabiyotda milliy o'zlik masalasi yangicha ma'no kasb etdi. Endilikda milliylik faqat folklor elementlari yoki tarixiy syujet bilan cheklanmay, insonning ichki dunyosi, ruhiy izlanishlari va ma'naviy qadriyatlari bilan bog'liq holda talqin qilina boshlandi. Adiblar tarixiy haqiqatni qayta ko'rib chiqish, ilgari taqiqlangan mavzularni ochish va milliy qahramonlarni tiklash orqali xalqning o'zlik xotirasini mustahkamlashga harakat qildilar. Mustaqillik davri nasrida tarixiy romanlar muhim o'rin egalladi. Tarixiy shaxslar — davlat arboblari, ma'rifatparvarlar, sarkardalar obrazi orqali milliy g'urur va o'zlik hissi shakllantirildi. Tarixiy obrazlar ideallashtirilgan timsol sifatida emas, balki murakkab shaxsiyat sifatida tasvirlandi. Bu esa milliy identitetni romantik emas, balki real tarixiy asosda anglashga xizmat qildi.

Mustaqillik davri she'riyatida Vatan, til, tarix va e'tiqod motivlari kuchaydi. Shoirlar milliy qadriyatlarni ulug'lash bilan birga, globallashuv sharoitida o'zlikni saqlab qolish masalasini ko'tardilar. Poetik obrazlarda ona zamin, muqaddas tuproq, qadimiy shaharlar va ajdodlar ruhi milliy identitet ramzi sifatida namoyon bo'ldi. XXI asr boshlarida globallashuv jarayoni kuchaydi. Bu esa adabiyotda milliy va umuminsoniy qadriyatlar nisbatini qayta ko'rib chiqishni talab qildi.

Mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlik global madaniyat bilan dialogga kirishgan holda tasvirlandi. Milliylik yopiq tizim emas, balki ochiq va rivojlanayotgan fenomen sifatida talqin qilindi.

Postmodernizm elementlari mustaqillik davri adabiyotida ham kuzatildi. Tarixiy voqealarga ironiya bilan yondashish, intertekstual o'yinlar va ramziy talqin milliy o'zlikni

Date: 13th May-2026

ko'p qatlamli tushunishga olib keldi. Istiqloq davrida diniy-ma'rifiy merosga murojaat kuchaydi. Qur'oniy hikmatlar, tasavvufiy qarashlar va islomiy qadriyatlar milliy o'zlikning ma'naviy asosini tashkil etdi. Bu jarayon milliy identitetni diniy-ekstremistik emas, balki ma'rifiy va insonparvarlik ruhida talqin qilishga xizmat qildi. Mustaqillik davri adabiyotida ayol obrazi milliy qadriyatlar saqlovchisi sifatida tasvirlandi. Ona obrazi millatning ma'naviy timsoliga aylandi. Ona tiliga hurmat, uning boyligini asrash va rivojlantirish masalasi mustaqillik davri adabiyotining markaziy mavzularidan biri bo'ldi. Til milliy o'zlikning asosiy mezon sifatida talqin qilindi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki: Mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlik mafkuraviy emas, falsafiy-estetik kategoriyaga aylandi. Tarixiy xotira va ma'naviy meros milliy identitetning asosiy manbai sifatida talqin qilindi. Globallashuv sharoitida milliylik va zamonaviylik sintezi yuzaga keldi. Badiiy shakl va janrlar yangilandi.

XULOSA: Mustaqillik davri o'zbek adabiyotida milliy o'zlik masalasi markaziy va ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllandi. Bu davr adabiyoti orqali xalq o'z tarixiy xotirasini tiklash, milliy qadriyatlarini qayta anglash hamda ma'naviy jihatdan yangilanish jarayoniga kirishdi.

Adabiy asarlarda milliy o'zlik Vatan, ona til, tarixiy shaxslar va ma'naviy qadriyatlar orqali ifodalanib, insonning o'zini millat va jamiyat bilan bog'liq holda anglashga xizmat qildi. Bu jarayonda ijodkorlar milliy ruhni yuksaltirish, tarixiy haqiqatni ochib berish va xalq ongini uyg'otishga alohida e'tibor qaratdilar.

Xulosa qilib aytganda, mustaqillik davri adabiyoti nafaqat badiiy ijodning yangi bosqichi, balki millatning o'zligini qayta kashf etish va ma'naviy tiklanish jarayonining muhim ifodasi sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik davri o'zbek adabiyoti milliy o'zlikni anglash jarayonining badiiy ifodasiga aylandi. U tarixiy xotirani tiklash, ma'naviy qadriyatlarni qayta baholash va zamonaviy estetik tafakkur bilan uyg'unlashtirish orqali milliy identitetni mustahkamladi. Milliy o'zlik endilikda faqat tarixiy meros emas, balki zamonaviy taraqqiyot bilan uyg'unlashgan tirik fenomen sifatida namoyon bo'lmoqda. Mustaqillik davri adabiyotida milliy o'zlik faqat tarix yoki qadriyatlar bilan cheklanib qolmay, balki ma'naviy yangilanish jarayoni sifatida ham namoyon bo'ladi. Adabiyotda insonning ichki dunyosi, o'zini anglash jarayoni va jamiyatdagi o'rnini qayta belgilashi muhim mavzuga aylandi. Bu holat adabiyotning inson ruhiyati bilan bog'liq jihatlarini kuchaytirdi.

Shuningdek, bu davr adabiyotida milliy o'zlik global jarayonlar fonida ham yoritila boshlandi. Ya'ni, zamonaviylik va milliylik uyg'unligi masalasi paydo bo'ldi. Yozuvchilar milliy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy hayot bilan uyg'unlikni ko'rsatishga harakat qildilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, N. (2013). Mustaqillik davri o'zbek adabiyoti. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Sharafiddinov, O. (2011). Adabiyot– hayot ko'zgusi. Toshkent.
3. G'afurov, I. (2015). Badiiy tafakkur yangilanishi. Toshkent.

Date: 13th May-2026

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (1997). Ma’naviy yuksalish va milliy taraqqiyot. <https://lex.uz>
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (1998). Barkamol avlod– O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. <https://lex.uz>
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (1997). Ta’lim to‘g‘risida qonun. <https://lex.uz>
7. Karimov, I. (2008). Yuksak ma’naviyat– yengilmas kuch. Toshkent.
8. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. (2021). Milliy madaniyat rivoji konsepsiyasi. <https://madaniyat.u>

